

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' יתרו תשע"ח

מקצת דיני הבדלה

להסתכל בכוס בשעת הבדלה

כ' הרמ"א (סי' רצ"ו ס"א) בשעת הבדלה יתנו עיניהם בכוס ובנר, וכ' המ"ב (סק"ג) בשם הדרך החיים דהיינו המבדיל וגם השומעים העונים אמן, כדי שלא יסיחו דעתם (ומקורו בשו"ע סי' קפ"ג ס"ד), ואמנם אי משום הכי, סגי במה שישתכלו בכוס, ולמה צריך גם להסתכל בנר, אלא תי' בביאור הגר"א ע"פ המ"א בה"ל קידוש (סי' רע"א סק"ג) שכתב בשם המהרי"ל דכשמסתכל בנרות שבת מהדר למאור עיניו, ואפשר יש להוסיף, דהרי מבואר בברכות (מ"ג:) ושבת (ק"ג:) דפסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו, ומהדר ליה בקידושא דבי שימשי, ואמנם פרש"י דהיינו ביין של קידוש בלילי שבת, אבל בחי' הר"ן בשבת שם כ' דה"ה ביין של הבדלה, וא"כ כמו שיין של הבדלה מרפא, ה"ה בנר של הבדלה ודו"ק.

אחיזת הכוס והבשמים והנר בשעת הבדלה

השו"ע (סי' רצ"ו ס"ו) הביא שני דינים בענין החזקת הכוס להבדלה, וז"ל ואוחז היין בימין וההדס בשמאל ומברך על היין, ושוב נוטל ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס, ומחזיר היין לימינו עכ"ל.

אבל הערוה"ש (שם ס"ה) כ' בענין הדין הראשון, שכשמברך בפה"ג אין חיוב לאחוז הבשמים בשמאל כלל, ולכן אצלנו אין מחזיקין הבשמים בשעת ברכת היין, ולגבי הדין השני כתב, כשמברכים על הבשמים מניחין הכוס על השלחן, ונוטל הבשמים בימינו, דהעיקר הוא לאחוז היין בימין וההדס בימין בשעת ברכתם, וממילא מחזיק הדבר השני בשמאל, אבל אין זה בהכרח.

והנה מקור הדין הראשון שמחזיק היין בימין והבשמים בשמאל כשמברך בפה"ג, הוא במרדכי בברכות (פ"ו סי' קמ"ט), אבל צע"ק דהרי התם לא כ' שצריך להחזיק הבשמים בשמאלו כשמברך בפה"ג, אלא כ' וז"ל אוחז את היין בימין ומברך בפה"ג, ושוב נוטל את ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס, ומחזיר היין לימינו עכ"ל.

אמנם בח"א (ה"ל שבת כלל ח' סכ"ד) ובקיצור שו"ע (סי' צ"ו ס"ה) נקטו כפשטות לשון השו"ע, וכן מדויק במ"ב (שם סק"ל), והסביר שמחזיק את הכוס בשמאל כשמברך על הבשמים משום שמצוה לברך כל הברכות של הבדלה על הכוס, וכששאלו את מרן הגריש"א זצ"ל על דברי הערוה"ש, אמר שלשון השו"ע הוא דווקא, וצריך להחזיק את הכוס ביד שמאל כשמברך על הבשמים (שיעורי מרן הגריש"א זצ"ל על ברכות עמוד תרט"ז).

יש לציין שהפרישה (סי' רח"צ סק"ב) כ' שא"צ להחזיק הנר בידו כשמברך עליו, כיון שאינו ברכת הנהנין (אמנם לכאורה זה תלוי אם ברכת הנר היא ברכת הנהנין או ברכת השבח וכמו שיתבאר, אבל מוכח ברוב הפוסקים שאין מחזיקים הנר כשמברכים עליו). נחלקו הפוסקים בענין החזקת הכוס כשמברך בורא מאורי האש, דאמנם י"א שצריך להחזיקו ביד ימין ע' תוס' שבת סי' רצ"ו סק"ח, ומקור חיים שם סי' ד"ה ומחזיר, אבל הא"ר (סי' רצ"ו סקט"ו)

ושו"ע הרב (שם סט"ז) ושעה"צ (שם סקכ"ח) פסקו שמחזיקו ביד שמאל, דהרי צריך להסתכל בצפרניו ביד ימין אחרי שברך.

זמן הברכה על הנר

יש להסתפק אם לברך ברכת "בורא מאורי האש" לפני שמסתכל על הנר או רק אח"כ, ואמנם הוא מחלוקת הראשונים (בברכות נ"ג.), אבל להלכה המ"ב (סי' רצ"ו סקל"א) כ' בשם הפמ"ג (שם משב"ז סק"ו) שרואה בצפרניים ומברך בורא מאורי האש, והסביר הפמ"ג שכל ברכת השבח מברך אח"כ, אמנם הפמ"ג ציין למש"כ אח"כ (סי' רח"צ משב"ז סק"ב) דבשיירי כנסת הגדולה מבואר שמברך קודם הבטה, וכשיטת השכנה"ג נקטו בסידור הגר"א (סדר הבדלה עמוד קמ"ב), ובקיצור שו"ע (סי' צ"ו ס"ט), וכן נהגו מרנן החזו"א זצ"ל (הובא בבירור הלכה קמא סי' רח"צ סק"א סוד"ה ועיין בשיירי כנה"ג) והקה"י זצ"ל (ארחות רבינו ח"א עמוד ק"ל), ונחלקו הני תרי שיטות אם ברכת הנר היא ברכת השבח שמברכים רק אחר שראה הנר, או ברכת הנהנין שמברך לפני שנהנה, ובאג"מ (או"ח ח"ה סי' ט' סק"ט) כ' שמנהג העולם לברך תחילה ורק אח"כ מסתכלים בצפרניים (וע"ע שם סי' כ' אות ל"א), ונשאר בצע"ג על המ"ב שפסק נגד הגר"א והיעב"ץ (אמנם ע"י במאמר מרדכי סי' רח"צ סק"ג שתמה על השיירי כנסת הגדולה, דאדרבה מדברי הטור והפוסקים מבואר שצריך להסתכל בצפרניים לפני שבמך, וראיתם מהא דתנן אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו).

יש לציין מש"כ בלקט יושר (עמוד 57 ד"ה וכשעשה – ובנדמ"ח עמוד קכ"ג) בהנהגת התרומת הדשן בזה, וז"ל וכשהתחיל הברכה ממאורי האש, ראה בציפורן של יד שמאל עד שבא למלך העולם, ואח"כ לקח הכוס ביד שמאלו ומסתכל בציפורן של יד ימינו עד שסיים הברכה, וחזר ולקח הכוס ביד ימין ומבדיל עכ"ל. הרי מבואר בדבריו ב' חידושים: **א.** שהסתכל בציפורני שתי ידיו (בראבי"ה סי' ק"כ ובמנהגי מהרי"ל עמוד רכ"ד מבואר שמסתכל ביד שמאל, ואילו ברמ"א סי' רח"צ ס"ג ובמ"ב סי' רצ"ו סקל"א מבואר שמסתכל ביד ימין, ובדרכי משה סי' רח"צ סק"ב הביא שהמקור הוא בזוה"ק), **ב.** שהסתכל בציפורני ידיו בשעת הברכה (והפוסקים הנ"ל נחלקו אם להסתכל לפני הברכה או אחריה, אבל אף אחד לא כ' שישתכל בשעת הברכה).

ולכאורה נ"מ טובא בזה, אם הברכה היא ברכת השבת או ברכת הנהנין, לגבי מי שרוצה ליהנות מהאור במוצש"ק לפני שמברך בורא מאורי האש כמו שיתבאר.

בורא מאורי האש לפני קריאת המגילה במוצש"ק

כשחל פורים במוצש"ק, כ' הרמ"א (סי' תרצ"ג ס"א) שקורין המגילה ואח"כ מבדילין, והסביר המ"ב (סק"ג) דכל מה שיש לאחר הבדלה ביציאת היום מאחרינן, אלא שעדיין יש להסתפק האם יש להקדים לברך בורא מאורי האש לפני קריאת המגילה כמו שמברכין על הנר לפני קריאת מגילת איכה בליל ת"ב שחל במוצש"ק כמבואר בשו"ע (סי' תקנ"ו). כ' הב"י (סי' רח"צ בסוף הסימן ד"ה כתוב בכל בו) בשם הכל בו וז"ל פורים שחל להיות במוצש"ק שקורין המגילה לאור הנר, מברך בורא מאורי האש קודם עכ"ל, והסביר הב"י דאע"ג שמבואר בפסחים (נ"ד.) דהלכה כר' יהודה שאמר סודרן על הכוס, הני מילי כשאינו משתמש לאור הנר, אבל כשמשתמש לאורו מברך מיד. והנה הב"י הביא הכל בו הנ"ל עוד פעם בהלי' פורים (סוסי' תרצ"ג), וכתב דיש חולקים ואומרים שא"צ לברך עליו לפי שכבר נפטר ביוצר המאורות, אבל **טעמא דמסתבר הוא שלא יהנה ממנו בלא ברכה.** הכנסת הגדולה (סי' תרצ"ג הגהות ב"י שיטה כ"ט) הסביר סברת החולקים, דאין ברכה זו מיוסדת מצד שאסור ליהנות מן הנר בלא ברכה כשאר ברכת הנהנין, לפי שכבר נפטר בברכת יוצר המאורות בשחרית, וחיוב הברכה במוצש"ק אינה אלא זכר למה שאירע לאדם הראשון, ולכן יכול לברך גם אח"כ.

האם מותר ללמוד בבית הכנסת אחרי מעריב במוצש"ק לפני שמברך על הנר

והנה רע"א (סי' רח"צ) הביא הב"י הנ"ל בשם הכל בו, ומדבריו משמע דס"ל הכי, דהרי הביא בסו"ד את התורת חסד שדן במי שרוצה ללמוד בבהמ"ד אחרי מעריב של מוצש"ק לפני שילך לביתו, וכי

דבודאי הי' ראוי שלא ליהנות מהאור עד שיברך על הנר, אבל אם עי"ז יפסיד מלסדר כל הברכות על הכוס, יעדיף להמתין עד שיבדיל על הכוס, ולכן פסק דמי שיש לו בני בית ויוציאם בהבדלה, ויוכל לברך על הנר כדי להוציאם, בודאי צריך לברך על הנר לעצמו בביהכנ"ס ואח"כ יחזור לברך על הכוס להוציא אנשי ב"ב.

אמירת "ויתן לך" לפני הבדלה או אחריה

אבל השעה"צ (שם סק"ג) כי שהמנהג הוא לסדר בורא מאורי האש על הכוס, ואין מקפידין במה שנהנין מהאור לפני הבדלה, והראי"י שאומרים ויתן לך בביהכנ"ס לפני שברך על האור (ועי' בשע"ת סוסי תקצ"ט דאלו שאין אומרים ויתן לך בביהכנ"ס הוא משום שעדיין לא ברכו על האור ואינו שגור בפיהם). ועי"ע במ"ב (סי' תקצ"ט סק"א) שכתב דכשחל ר"ה במוצש"ק, מתפללין מעריב מתוך הסידור אע"פ שעדיין לא בירך בורא מאורי האש, משום שאין זה הנאה גמורה דקצת שגורה בפיו, והמחמיר יחמיר לעצמו אבל אין להורות לאחרים, ולכאורה לפ"ז במגילה שאינה שגורה בפיו, ובפרט שחייבים לקראה מתוך הכתב, אפשר יש מקום לברך בורא מאורי האש קודם קריאת המגילה.

ואמנם בשע"ת (סי' תרצ"ג סק"ב) הביא שהברכ"י מחמיר בזה, אבל הביא הכנה"ג הנ"ל ועוד פוסקים המקילים, וכן למעשה נהגו להקל, ועי' בכה"ח (סי' תרצ"ג סק"י) שדייק כן מהרמ"א שפסק דקורין המגילה ואח"כ מבדילין, ולא הזכיר שצריך לכל הפחות להקדים ברכת "בורא מאורי האש" לפני המגילה, משמע דמסדרו על הכוס אע"פ שנהנה ממנו.

ולמעשה משמעות המ"ב (סי' רח"צ סק"ד) ושעה"צ (סק"ג) היא, שברכת בורא מאורי האש היא ברכת השבת, ומותר ליהנות מהנר לפני שמברך, ואפשר מה"ט העתיק המ"ב מש"כ הפמ"ג שיסתכל ואח"כ יברך כמו בכל ברכות השבת, אבל כבר הבאנו שמנהג העולם הוא לברך על הנרות לפני שמסתכלים בצפריים.

האם צריך לכבות אור החשמל בזמן שמברך על הנר

והנה התהלה לדוד (סי' רח"צ סק"ד) דייק מלשון השו"ע (שם ס"ד) אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, דהיינו שיהיה סמוך לו בכדי שיוכל להכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת, משמע שא"צ לראות בפועל, אלא שעומד סמוך לאבוקה בכדי שיוכל להכיר, ונ"מ טובא אם צריך לכבות את האורות בחדר שמבדילים שם, דיי"א שראוי ליהנות מהאור ממש כשיטת הכל בו הנ"ל (עי' פתחי תשובה סי' רח"צ ס"ד, וארחות חיים שם סק"ג), וכן נהג רבינו החפץ חיים זצ"ל לכבות כל האורות בזמן שברך על הנר (הובא בשו"ת עטרת יעקב להג"ר שלום שכנא זאהן זצ"ל - סי' פ"ח), ובשו"ת להורות נתן (ח"י סי' ל"ב סק"ז) כי שראוי לדקדק להסתכל ממש על הצפריים לאור הנר, ולא סגי במה שראוי ליהנות, משום שבוזה מראה שאכן נהנה מהאור, אבל מאידך גיסא מרנן החזו"א זצ"ל (הובא בספר שבת לישראל עמוד ת"ע) והקה"י זצ"ל (הובא בארחות רבינו ח"א עמוד ק"ל) לא נהגו לכבות את החשמל.

יש לציין שהערוה"ש (סי' רח"צ ס"ד) הקשה, היאך מברכים על נר של הבדלה, דהרי מיד אחרי הבדלה מכבין אותה, וא"כ אינה עשויה להעיר אלא למצות הבדלה, ותי' דאינו כן, אלא אדרבה כיון שאנו מדליקין אותה למצות הבדלה, עכצ"ל דכוונתו להאיר, דאלי"כ אינו י"ח, ובאמת כוונתו שיאיר לשעתו, לשעת הבדלה, ורוצה שתאיר באותה שעה, וזו היא מצותה.

האם גם נשים מסתכלות בצפריים בברכת הנר

כי בקצות השלחן (סי' צ"ו בדי השלחן סק"ב) שנשים לא נהגו להתקרב לנר כדי להסתכל בצפריים, אלא סגי בהא שיכולה ליהנות מהנר אם היתה מתקרבת, ואדרבה לפמ"ג (סי' רח"צ א"א סק"ה) שאחד מהטעמים שמסתכלים בצפריים הוא משום שאדם הראשון קודם החטא הי' לבושו כולו צפורן,

וכשחטא נפשט ונשאר רק הצפרניים (ועי'ע מרדכי ריש פ"ק ביומא), א"כ כיון שהאשה גרמה לכך, אינו מן הראוי שתתקרב כדי להסתכל בצפרניה, והפמ"ג כ' שיש סכנה בדבר (ועי'ע בפמ"ג א"א ריש סי' ר"ס שכתב בשם הא"ר שם סק"ז דמשו"ה מבואר במו"ק י"ח. דיש סכנה לאשה מעוברת לעבור על ציפורניים, משום שהיא גרמה לכך וכנ"ל), וי"א סברא אחרת, דכשיש שם הרבה אנשים, יש חוסר צניעות אם היא תתקרב בין הגברים.

לצאת בברכת בורא מאורי האש כשאינו עומד קרוב לנר

כ' בשו"ע (סי' רח"צ ס"ד) אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, דהיינו שיהיה סמוך לו בכדי שיוכל להכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת, ולפ"ז כ' המ"ב (סקי"ג) אם יוצא בברכת הבדלה מאחרים ורוצה לצאת גם בברכת בורא מאורי האש, יקרב עצמו אצל האש כשיעור שיוכל לצאת גם בברכת בורא מאורי האש, ונ"מ טובא בזה בישיבות שאחד מבדיל עבור כולם, ורוב הבחורים אינם קרובים למי שמבדיל בכדי השיעור שיאותו לאורו, ולכן יקפידו לברך על הנר אחרי הבדלה, ומ"מ מותר להם לכתחילה לענות אמן על ברכת מאורי האש אע"פ שהם עומדים מרחוק ואינם נהנים מאורו, ואין זה נחשב כהפסק בין ברכת בפה"ג לשתיית היין, כיון שהם לא ישתו מהיין, ואע"פ שנפסק בשו"ע (סי' קפ"ג ס"ו) ומ"ב (סקכ"א) שהיוצא בברכת המברך לא יפסיק בדיבור עד שהמברך שתה מהיין, שאני הכא בעניית אמן שעונים על ברכה הקשורה להבדלה (עי' שש"כ פס"א הערה כ"ג בשם מרן הגרשז"א זצ"ל).

אמנם בכה"ח (סי' רח"צ סקכ"ב) כ' שאם עבר ובירך על הנר בריחוק מקום מכדי שיוכל ליהנות מאורו, אינו חוזר ומברך, היינו משום שברכה זו אינה משום הנאת האור, אלא לזכר בעלמא שהאור נברא במוצש"ק כמבואר בב"י בשם הרא"ש, ועוד דהרי א"צ לחזור אחרי הנר כמבואר בשו"ע (סי' רצ"ו ס"א), ומ"מ הוסיף שאם אפשר ישמע הברכה מאחרים ויכוון לצאת.

לשיטת הכה"ח, הבחורים העומדים רחוק מהמבדיל ואינם יכולים ליהנות מהנר בשעת הבדלה, אפשר לא יברכו לעצמן אחרי הבדלה, ולכן כ' בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ו סי' כ' סוסק"א) שאלו העומדים רחוק מהמבדיל, יכוונו להדיא שאינם רוצים לצאת בברכתו על הנר, כדי שיוכלו לברך אחרי הבדלה לכל הדעות. אבל אפילו אם לא כווננו כן בפירוש, ג"כ יכולים לברך כיון שדברי הכה"ח הם חידוש גדול.

בירך על הבשמים ולא הריח כלום משום שהיה מצונן

מעשה שהיה במי שבירך על הבשמים בהבדלה, אבל לא הריח כלום משום שהי מצונן, והסתפק אם ברכתו לבטלה נחשבת כהפסק ויצטרך לברך בפה"ג שנית.

כ' בשו"ע (סי' רצ"ז ס"ה) מי שאינו מריח אינו מברך על הבשמים אא"כ נתכוון להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך, והכה"ח (סקל"ד) כתב דמי שיש לו חוש הריח אלא שאינו מריח משום שהוא מצונן, ג"כ אינו יכול לברך. והנה הבה"ל (סי' רח"צ ס"ה ד"ה אין) הביא בשם רע"א שאם בירך על נר שלא שבת ממלאכת עבירה, כיון שאינו יי"ח בו אפילו בדיעבד, ממילא הוי הפסק בין ברכת בפה"ג לשתיית היין, וצריך לחזור ולברך בפה"ג, ולפ"ז גם בנד"ד שבירך ולא הריח הבשמים, יצטרך לברך בפה"ג שנית. אבל צע"ק, דהרי הרמ"א (סי' רצ"ז ס"ב) פסק שאם בירך על בשמים של בית הכסא או של מתים, לא יצא העירו ע"ז, ואמנם בשעה"צ (סי' רע"א סקפ"ד) הזכיר שיטת רע"א שחשש להפסק באופן כזה, אבל להלכה פסק שם המ"ב (סקע"ח) כשיטת המ"א שאם קידש על כוס ונמצא שהוא חומץ או יין, צריך לקדש שנית, (אם לא היה יין לפניו ודעתו לשתות ממנו), ומ"מ אם היה דעתו בשעה שבירך שישתה עוד יין, א"צ לברך בפה"ג שנית (ועי' משי"כ במחלוקת המ"א ורע"א בהאי ענינא במעדני יו"ט ח"ד סי' קכ"ד).

להלכה פסק מרן הגרשז"א זצ"ל, שאם בירך על הבשמים ואחרים הריחו ממנו, אע"פ שהוא לא הריח, אין ברכתו נחשבת כהפסק, כיון שמה שהפסיק בברכת בורא מיני בשמים היה לצורך הבדלה של אחרים, וממילא אינו נחשב כהפסק, כעין המבואר במ"ב (סי' קס"ז סקל"ט) שאם בירך המוציא, ולפני

שטעם מהלחם אמר "תנו לפלוני לאכול", בין לעני ובין לעשיר, אין זה הפסק כיון שהוא מעניני הסעודה, הגם שאינו לצורך סעודה שלו אלא של אחרים, וא"כ ה"ה הכא שברכתו חלה להוציא אחרים, וכש"כ בנד"ד שברכת הבשמים הוא מנוסח הבדלה לכל העולם (הובא בשש"כ פס"א הערה י"ט).

יש לציין דמי שהוא מסופק אם יכול להריח את הבשמים, כ' בכה"ח (סי' רט"ז סק"ג) ובקצוה"ש (סי' ס"ב בדה"ש סק"א) דמותר לנסות להריח לפני שמברך.

האם מותר לזרוק הבשמים לפח אשפה

בכמה בתי כנסיות מחלקים בשמים כל מוצש"ק, ואלו שלוקחים אותם ומברכים עליהם, זורקים אותם לפח אשפה אחרי הבדלה, ויש להסתפק אי אריך למיעבד הכי, דהרי הן תשמישי מצוה, וכבר העיר ע"ז בכף החיים (סי' רצ"ז סק"א) בשם שו"ת תורה לשמה (סי' ק"יג – ע"ש שכתב בענין ההדס של בשמים, שיצניענו במקום מיוחד, ואחר שיתייבש לגמרי יסיק בו התנור של לחמי שבת, כי כן ראוי להיות זה ההדס שבא ממצות וקדושת שבת) וכן בספרו בן איש חי (שנה שניה פ' ויצא ס"י – ושם הוסיף דעכ"פ לא יזרקנו עם הזבל לאשפה), ומ"מ מותר לעטפו בנייר ולזרוקו לאשפה כשהוא עטוף בנייר (ע' רמ"א סי' כ"א ס"א).

אבל לכאורה יש מקום לומר שאין בבשמים שום קדושה, דהא דבירך עליהם עדיין אינו מחשיבם כתשמישי מצוה, וכעין זה פסק מרן הגרשז"א זצ"ל שמותר לזרוק השאריות של הנרות שבת שכבו (שש"כ פמ"ג הערה ר"ח).

להבדיל עבור אלמנה ואח"כ להבדיל בביתו

מעשה שהיה באברך שכבר רגיל משך כמה שנים להבדיל עבור אלמנה מיד אחרי מעריב במוצש"ק, ואח"כ הולך לביתו להבדיל לעצמו ולבני ביתו, והעירו לו שאינו נוהג כהלכה, והוא שואל האם אכן יש שאלה בדבר, והאם בדיעבד יש מקום להקל כדי שלא לצער אלמנה שכבר רגילה כמה שנים שבאים להבדיל עבורה.

אם אין כוונתו לצאת בהבדלה שמבדיל עבורה, לכתחילה לא יבדיל לה, דהרי בשו"ע (סי' רצ"ו ס"ח) נפסק שנשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש ויש מי שחולק, והברכ"י (סק"ז) דייק מלשון השו"ע שכתב שחייבות בהבדלה כמו בקידוש, דס"ל כשיטת הרמב"ם (הלי' שבת פכ"ט ה"א) והחינוך (מצוה ל"א) שנשים חייבות בהבדלה מדאורייתא, דהרי דימה חיובן בהבדלה כמו חיובן בקידוש, והרי נפסק בשו"ע (סי' רע"א ס"ב) שנשים חייבות בקידוש מדאורייתא, והמ"ב (סי' רצ"ו סק"ד) הסביר דאע"פ שהיא מעשהז"ג, מ"מ בדיני שבת איש ואשה שוין מדהוקש זכור לשמור, ואפילו למ"ד שהבדלה רק מדרבנן, מ"מ תקנוה דומיא דקידוש, והפ"ח (סי' רצ"ו) הביא ראיי' שחייבות בהבדלה מהמבואר בפסחים (נ"ד). דאע"פ שרבי מפזרן, מ"מ חוזר וסודרן על הכוס כדי להוציא בניו ובני ביתו, ושנינו ביומא (ב) ביתו זו אשתו (והביא שם עוד כמה ראיות שביתו זו אשתו ע"ש).

והנה אע"פ שהשו"ע הביא ב' דעות אם נשים חייבות בהבדלה, וכלל בידינו בשיטת השו"ע, סתם וי"א הלכה כסתם, וא"כ ס"ל שנשים חייבות בהבדלה, אבל הרמ"א סיים על כן לא יבדילו לעצמן רק ישמעו הבדלה מן האנשים. ולכן פסקו המ"א (שם סק"א) וא"ר (שם סק"ח) ושו"ע הרב (שם ס"ט) וח"א (כלל ח' ס"ב) ומ"ב (שם סק"ו) וקיצור שו"ע (סי' צ"ו ס"ד) שלא יבדיל איש עבור אשה א"כ הוא בעצמו ג"כ יוצא בזה ואז הן יוצאות מדין שומע כעונה, אבל אם הוא רק מבדיל עבורן, כיון דיש לחוש שאינן חייבות בהבדלה, אפילו אם יכולות לחייב עצמן במעשהז"ג, אבל לא שייך ערבות בזה שהאיש יוכל להוציאן כשמבדיל רק עבורן.

אבל הערוה"ש (סי' רצ"ו ס"ה) פסק שאם האשה אינה יכולה להבדיל בעצמה, בודאי מותר ומצוה לאיש שיבדיל עבורה, דשיטת רוב הפוסקים שאשה חייבת בהבדלה, ואין זה דומה לשופר דקיי"ל שאם

איש תוקע עבור נשים וכבר יי"ח, אינו מברך עבורן אלא הן מברכות לעצמן, דהתם פשיטא שאין עליהן שום חיוב, משא"כ בהבדלה דרוב הפוסקים ס"ל שחייבות, ואמנם לכתחילה יש לחוש למיעוט שמא הן פטורות, ואם הן יכולות להבדיל בעצמן יותר טוב שיבדילו לעצמן, אבל בשעה"ד מותר לאיש להבדיל עבורן. ובאמת קצת משמע הכי מהמ"ב (סי' רצ"ו סקל"ו), משום שהביא שיטת הזכור לאברהם והברכ"י שפסקו דאפילו אם כבר הבדיל לעצמו, יכול להבדיל בשביל נשים (וכן פסק המהרש"ם בדעת תורה סי' רצ"ו ס"ח), וסיים "למה לנו להכניס עצמן בחשש ספק לענין ברכה אחרי דהיא יכולה להבדיל בעצמה", משמע שהחמיר רק באופן שהאשה יכולה להבדיל בעצמה, אבל בדיעבד כשאינה יכולה להבדיל בעצמה, גם המ"ב יודה שהאיש יכול להבדיל עבורה אע"פ שכבר יי"ח.

לאור זאת כ' כמה פוסקי זמנינו (מרן בעל שבט הלוי זצ"ל – הובא בקובץ מבית לוי ח"ט עמוד כ"ח, ושו"ת משנת יוסף ח"ט סי' צ"ב), דאם אלמנה אינה רוצה להבדיל בעצמה, יש להקל שאיש יבדיל עבורה אע"פ שהוא כבר הבדיל בעצמו.

ובכל זאת בנד"ד שהבעל מבדיל עבורה עוד לפני שמבדיל בביתו, לכאורה היה עדיף שיי"ח בעצמו כשמבדיל עבורה, אבל א"כ, כשחוזר לביתו, אם יש לו בנים מעל בר מצוה יכול להבדיל עבורם וממילא אשתו ובנותיו יי"ח בזה ג"כ, דאינו מבדיל ומברך במיוחד עבורן, אבל אם יש לו בנים פחות מגיל בר מצוה שהגיעו לגיל חינוך, אע"פ שהמ"ב (סי' רצ"ו סקל"ב וסקל"ו) פסק דאפילו אם המבדיל כבר יי"ח הבדלה מ"מ יכול להבדיל עבור קטנים שהגיעו לחינוך כדי לחנכם במצוות, אבל במ"ב בהל' קידוש (סי' רע"ג סקט"ז) מבואר שאם בניו הקטנים יכולים להבדיל בעצמם לא יבדיל עבורם אם כבר יי"ח. בנוסף לכך מבואר בחזו"א (או"ח סוסי' ל"ה סוד"ה נראה), שאם מברך לקטנים אין הגדולים השומעים יוצאין בברכה זו, דלדידהו לא מחשב ברכה אע"פ שהוא חייב בה מחמת חנוך הבן על האב. לפ"ז אם יש לו בנים שהגיעו לחינוך שיכולים להבדיל בעצמם, או שאין לו בנים, עדיף שאשתו תבדיל בעצמה ממה שהוא יבדיל עבורה, ומ"מ כבר כתבנו שמעיקר הדין יכול להבדיל עבור האלמנה גם אם הוא בעצמו אינו יי"ח בהבדלה זו, ואז יוכל להבדיל בביתו ויי"ח בעצמו, ויוציא את אשתו ובניו.

ישיבה או עמידה כששומעין הבדלה מהמבדיל

בשו"ע (סי' רצ"ו ס"ו) פסק שאומרים הבדלה מיושב, אבל הרמ"א כ' שבמדינותינו נוהגים לעמוד, ובביאור מחלוקתם הסביר המ"ב (סקכ"ז), דמצד אחד כדי להוציא אחרים יד חובתם צריך שיקבעו יחד, והיינו רק כשכולם יושבים, אבל הרמ"א ס"ל דכיון שהבדלה היא הלויית המלך, אין מלוין אלא מעומד, וס"ל שהכוונה לצאת בברכת היין כבר נחשבת כקביעות.

כ' בשו"ע (סי' רע"ג ס"א) שבברכות הנהנין אינו מוציא את חברו אא"כ קבעו יחד קצת כגון שישבו ביחד, ולכן כ' הבה"ל (ד"ה על כל) דמה שנוהגים כהיום להוציא בבהמ"ד בברכת המאור אע"ג שכל העם עומדים, היינו משום שמברכין גם ברכת הבדלה עם המאור, ומיגו דמהני קביעותא להבדלה, מהני נמי לזה, משא"כ כשמברכין על המאור לחודיה, אפשר דשפיר בעינן ישיבה, ונשאר בצ"ע לדינא. לפי דבריו, יש נ"מ כשמברכים על הנר בביהכ"ס במוצש"ק בליל ת"ב, שאם כל אחד מברך על הנר בעצמו, יכול לברך גם מעומד, אבל אם רוצים לצאת בברכת הש"צ משום ברוב עם הדרת מלך, א"כ לכתחילה מן הראוי שכולם ישבו וצ"ע.